

εἰλωτας νὰ ἐξαγοράσουν τὴν ἐλευθερίαν των, ἕξ χιλιάδες εἰλώτων εὐρέθησαν ἀμέσως ἔτοιμοι νὰ καταβάλουν τὸ ζητηθὲν ὑπὸ τῆς πόλεως ποσόν.¹⁾

Ἀνάλογόν τι συνέβη καὶ εἰς τὴν νεωτέραν ἐποχὴν, ὅταν ἤρξατο συγκεκριμένως ἀναπτυσσομένη ἡ κεφαλαιοκρατία. Ὅπου—ὡς π. χ. εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην—αἱ εὐγενεῖς καὶ γαιοκτήμονες κατώρθωσαν ἀποτελεσματικῶς νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν ἐπικράτησιν τοῦ εἰς τὰς πόλεις ἀναπτυχθέντος ἀστικοῦ κεφαλαίου, ἐκεῖ οἱ φορεῖς τοῦ κεφαλαίου τούτου, παρ' ὅλην τὴν οἰκονομικὴν των δύναμιν καὶ τὰς προσπάθειάς, αἷς πρὸς τοῦτο κατέβαλον, παρέμειναν μακρὰν τῶν δημοσίων θέσεων καὶ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Αὕτη αὕτη ἡ ἀγορὰ μεγάλων γαιῶν, ὡς καὶ ἐν γένει πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ μεταβάλλῃ ἐπὶ τὸ εὐνοϊκώτερον τὴν κοινωνικὴν των κατάστασιν, ἀπηγορεύθη εἰς αὐτούς.²⁾ Καὶ ἐχρειάσθη νὰ καταργηθῇ τὸ καθ' ἑστῶς τῶν πολιτειακῶς κεκυρωμένων καταστάσεων διὰ νὰ ἀρθῶν καὶ οἱ φραγμοί, οἱ ὅποιοι ἤμπόδιζον τὴν ἐλευθέραν κοινωνικὴν των ἀνάπτυξιν.

11. — Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐξάγεται, ὅτι αἱ κοινωνικαὶ καταστάσεις, ἂν καὶ ἐγεννήθησαν ἐν συνδυασμῷ πρὸς αἷτια οἰκονομικά (ἀδιάφορον, εἴαν ὑπῆρξαν ταῦτα πρωτογενῆ ἢ εἴαν ὠφείλοντο ὡσαύτως, ὅπερ πιθανώτερον, εἰς πολιτικὰ αἷτια, συγκεκριμένως δὲ εἰς πολέμους, κατακτήσεις καὶ ὑποδουλώσεις, εἰς ἴσην π. χ. κατανομὴν τῶν κατακτηθεισῶν γαιῶν εἰς τοὺς νικήσαντας πολεμιστὰς καὶ εἰς ὑποδούλωσιν πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν τῶν ἐντοπίων), ἐξειλίχθησαν σὺν τῷ χρόνῳ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὰ κύρια χαρακτηριστικά των ἔπαυσαν νὰ εἶναι οἰκονομικά. Εἰς τὴν κοινωνίαν, τὴν διεπομένην ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν πολιτειακῶς κεκυρωμένων καταστάσεων, ὁ πλοῦτος δὲν ἤρκει διὰ νὰ σημάνη καὶ τὴν κοινωνικὴν ὑπεροχὴν ἢ διὰ νὰ δώσῃ τὴν πιθανότητα εἰς τὸν ἀνήκοντα εἰς κατωτέραν τινα κατάστασιν, ὅπως προαχθῇ εἰς ἀνωτέραν. Τοῦτο, ὅπερ δικαιολογεῖ ἐν πολλοῖς τὴν στάσιν τῶν πρὸς τὸν Μεσαίωνα ῥωμαντικῶς στρεφομένων κοινωνιολόγων, ἀνταποκρίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως καὶ πρὸς τὴν ἀρχὴν, ἐφ' ἧς ἐθεμελίωσεν ὁ Πλάτων ἐν τῇ «Πολιτείᾳ» τοῦ τὸ σύστημα τῶν κοινωνικῶν καταστάσεων. Ἡ διαφορὰ ὅμως—ὅταν θελήσωμεν νὰ ὀλοκληρώσωμεν

1) Πρβλ. ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἀνωτέρω: A. Jardé, La formation du peuple grec, Paris 1923, σ. 167 κ. ἑ.

2) Πρβλ. σχετικῶς: Max Weber, Wirtschaft und Gesellschaft, (Grundriss der Sozialökonomik, III. Abteilung), Tübingen 1922, σ. 747.

τὴν σύγκρισιν—εἶναι μεγάλη. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι αἱ καταστάσεις τοῦ Πλάτωνος ἐμφανίζονται συνδεδεμέναι πρὸς θείαν τινα ἀποστολὴν καὶ πρέπει νὰ χαρακτηρισθοῦν ἴσως μᾶλλον ὡς «κάσται», ἢ ὑπαγωγὴ τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἰδανικῶς νομοθετηθείσας καταστάσεις δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τυχαίου γεγονότος τῆς γεννήσεως, γεγονότος, τὸ ὁποῖον καὶ εἰς τὰς καταστάσεις τῆς ἀρχαίας καὶ μεσαιωνικῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ εἰς κάστας τῶν Ἰνδιῶν ἴσχυεν ὡς ὁ ἀνώτατος κοινωνικὸς νόμος, ἀλλ' ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς οὐσιαστικῆς ἐκάστου ἀξίας.¹⁾ Πάντως, συγκρινομένη πρὸς τὰς σημερινὰς συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ὀδηγοῦν εἰς ἔτι μεγαλειτέρας ἠθικὰς ἀσχημίας, ἢ κατὰ τὸν Μεσαίωνα καὶ τοὺς ἀμέσως ἐπακολουθήσαντας αἰῶνας κρατήσασα ἀρχή, καθ' ἣν ὁ πλοῦτος δὲν ἀποτελεῖ τὸ κριτήριον τῆς κοινωνικῆς τοῦ ἀνθρώπου δικαιοδοσίας, συμβολίζει ἀνώτερόν τι, ἔστω καὶ ἂν τὴν θέσιν τοῦ χρήματος κατεῖχεν ὁ τυχαῖος παράγων τῆς γεννήσεως. Ἄλλως τε—ὅπως ἐκτενῶς ἀνέπτυξεν ὁ Karl Lamprecht εἰς τὴν μεγάλην οἰκονομικὴν τοῦ Μεσαίωonos ἱστορίαν του—δὲν ὑπῆρξαν ὀλίγαι καὶ αἱ περιπτώσεις, καθ' ἃς τὸ ἐπάγγελμα, ἰδίᾳ τὸ στρατιωτικὸν καὶ διοικητικόν, ὠδήγησεν εἰς ὀμαδικὴν προαγωγὴν ἐλευθέρων ὅπωςδῆποτε ἀνθρώπων εἰς τὴν κατάστασιν τῶν εὐγενῶν, ἀδιάφορον εἰς τὰ κατωτέρων καὶ εἰς τοὺς μεγάλους γαιοκτῆμονας προσκεκολλημένων εὐγενῶν.²⁾

12.—Τὸ ὅτι οἱ ἀνήκοντες εἰς κοινωνικὰς καταστάσεις ἀνθρώποι ἠρῶντο τὰ θεικὰ ἢ ἀρνητικὰ προνομία τῶν ἀνωθεν, δηλαδὴ ἐκ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, τὸ ὅτι ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ δικαιοδοσία τῶν δὲν ἐξηρτᾶτο ἐκ τοῦ μεταβλητοῦ καὶ ῥευστοῦ παράγοντος τοῦ χρήματος, ἀλλ' ἐκ κριτηρίων σταθερῶν καὶ πολιτειακῶς ἢ οἶονεὶ πολιτειακῶς κεκυρωμένων, τοῦτο εἶχεν ὡς ἀμεσον συνέπειαν νὰ διέπωνται οἱ εἰς ὠρισμένην κατάστασιν ἀνήκοντες ἀνθρώποι ὑφ' ὠρισμένης, μᾶλλον ἢ ἦττον σταθερῶς διαμεμορφωμένης συνειδήσεως. Ὁ εὐγενὴς διέκρινε τὸν εὐγενῆ καὶ ὁ δουλοπάροικος τὸν διὰ τῶν αὐτῶν ἀρνητικῶν προνομίων χαρακτηριζόμενον πλησίον του. Αὐτὸς οὗτος ὁ νόμος κατέτασσε τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἀρμόζουσαν εἰς ἕκαστον κατάστασιν, ἐπροίκιζε τοὺς μὲν δι' ἰδιαιτέρας κοινωνικῆς τιμῆς, ἀπέκλειε δὲ τοὺς ἄλλους ἀπὸ τοῦ δικαιώματος νὰ διεκδικήσουν ἰσοτιμίαν πρὸς τοὺς ὑπὸ τοῦ νόμου εὐνοηθέντας. Καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἐξωτερικὴν περιβο-

1) Πρὸβλ. σχετικῶς: Salin, ἐνθ' ἀν., σ. 16 κ. ἐ.

2) Πρὸβλ. Karl Lamprecht, Deutsches Wirtschaftsleben im Mittelalter, I, 2. Darstellung, Leipzig 1886. σ. 1141 κ. ἐ.

λήν διεκρίνοντο οἱ ἄνθρωποι ἀπ' ἀλλήλων. Τὴν ἐνδυμασίαν δὲν ἐρρύθμιζεν ὁ συρμός, ἡ μόδα, ἡ ὁποία, γεννηθεῖσα μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν εἰς τὰς τιμὰς παραγωγῆς κατὰ τὸ ΙΓ' καὶ ΙΖ' αἰῶνα ἐπανάστασιν, δηλαδή μετὰ τὴν ἐξ αὐτῆς προελθοῦσαν δημοκρατοποίησιν τῆς πολυτελείας,') ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς κατωτέρους νὰ ἀντιγράφουν τὴν περιβολὴν τῶν ἄνωτέρων, ἀλλ' ὥριζε κατὰ τρόπον μᾶλλον σταθερὸν ἢ ἐθιμοτυπία. Ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις αὐτὰς ὁ ἄνθρωπος ἀπέκτα εὐκολώτερον συνείδησιν τῆς θέσεώς του. Παράδοσις μακρά, στατικότης καὶ στερεοτυπία εἰς τοὺς τρόπους τῆς ζωῆς του, πάντα ταῦτα ἀπετέλουν παράγοντας ὀδηγούντας ὑπὸ τὸ σύστημα τῶν κοινωνικῶν καταστάσεων εἰς διακρίσεις αὐστηροτέρας καὶ ἰδιαιτέρως φανεράς. "Ὅσον δὲ αὐστηροτέρα καὶ κατ' ἀκολουθίαν τυπικῶς τοῦλάχιστον μεγαλειτέρα ἡ διάκρισις καὶ ὁ διαφορισμός, ὅστις ὑπάρχει μεταξὺ διαφόρων ομάδων, τόσον μεγαλειτέρα—συμφώνως πρὸς κοινωνιολογικὴν ἀρχὴν ἀναγομένην μὲν ἴσως εἰς τὸ γενικὸν περὶ ἐξελίξεως σχῆμα τοῦ Herbert Spencer,") ὑπὸ τοῦ Simmel ὅμως ἰδιαιτέρως ἀναπτυχθεῖσαν")—ἡ συνεκτικότης, ἡ ὁποία δημιουργεῖται μεταξὺ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν αὐτὴν ὁμάδα ἀνθρώπων. Τοιοῦτοτρόπως ἐξηγεῖται τὸ καὶ ὑπ' ἄλλων τονιζόμενον,") ἀλλ' ἀνεπαρκῶς ἐρμηνευόμενον, ὅτι δηλαδή ἡ κοινωνικὴ κατάστασις συνιστᾷ κοινότητα στενωτέραν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν συνιστοῦν αἱ ἀπλαῖ κοινωνικαὶ τάξεις. "Ὁρθότερον μάλιστα εἶναι νὰ προχωρήσωμεν ἔτι πλέον: ἐν ᾧ αἱ καταστάσεις διέπονται ὅπωςδῆποτε ὑπὸ συνειδήσεως κοινῆς, εἰς τὰ ἀπαρτίζοντα τὴν ἔννοιαν τῆς τάξεως στοιχεῖα δὲν περιλαμβάνεται ἀναγκαίως ἡ ὑπαρξίς τοιαύτης συνειδήσεως. Εἶπομεν, ὅτι κοινωνικὴ τάξις εἶναι σύνολον ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν μᾶλλον ἢ ἥττον τὰς αὐτὰς καὶ ὅπωςδῆποτε (κατὰ τελευταῖον ἔστω λόγον) οἰκονομικῶς προσδιωρισμένας δυνατότητας κοινωνικῆς ζωῆς καὶ ἀναπτύξεως. Τὸ ὅτι αἱ δυνατότητες αὗται, προσδιωρισμέναι οἰκονομικῶς εἶναι τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον αἱ αὐταί, τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι ἡ κοινωνικὴ τάξις ὡς τοιαύτη ἐκπροσωπεῖ κοινότητα (εἰς τὴν γενικωτάτην τῆς λέξεως ἔννοιαν) οἰκονομικῶν συμφερόντων. Οὔτε πᾶσα κοινό-

1) Βλ. Π. Κανελλοπούλου, Ἡ κοινωνία τῆς ἐποχῆς μας, Ἀθήναι 1932, σ. 194.

2) Πρβλ. Π. Κανελλοπούλου, Ἱστορία καὶ κριτικὴ τῶν κοινωνιολογικῶν θεωριῶν, Μέρους πρῶτον, τεῦχος πρῶτον, ἐν Ἀθήναις 1929, σελ. 136 κ. ἑ.

3) Πρβλ. Georg Simmel, ἐνθ' ἀν. σ. 527 κ.ἑ., ἰδίᾳ δὲ σ. 530 κ.ἑ.

4) Βλέπε: Käthe Bauer-Mengelberg, ἐνθ' ἀν., σ. 280.

της οικονομικῶν συμφερόντων ὑπαγορεύει τὴν ὑπαρξιν τάξεως, οὔτε ἡ τάξις ὡς τοιαύτη ὁδηγεῖ κατ' ἀνάγκην εἰς σύμπηξιν οικονομικῶς προσδιωρισμένου συνδέσμου. Οἱ πρὸς ἔξυπνηρέτησιν κοινοῦ οικονομικοῦ σκοποῦ εἰς ἔταιρίαν συνερχόμενοι ἢ εἰς οἵανδήποτε κοινὴν ἀπόφασιν τὰς θελήσεις των ἀποκρυσταλλοῦντες ἄνθρωποι δὲν συνιστοῦν τάξιν κοινωνικὴν (συνήθως ἀνήκουν ἀπλῶς, ὡς π. χ. οἱ ὀργανοῦντες συλλαλητήριον ἰδιοκτῆται, εἰς τὴν αὐτὴν κοινωνικὴν τάξιν). Καὶ ἀντιστρόφως: Οἱ εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν ἀνήκοντες ἄνθρωποι δὲν συνιστοῦν κοινότητα οικονομικῶν συμφερόντων, δὲν ἔχουν δηλαδὴ κοινὴν περὶ τῶν συμφερόντων των συνείδησιν εἰ μὴ μόνον, ἐφ' ὅσον, ὀργανούμενοι ἐπαγγελματικῶς ἢ πολιτικῶς (δηλαδὴ ὑπὸ τὴν μορφήν ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων ἢ πολιτικῶν κομμάτων), θέτουν ὡς σκοπὸν αὐτῶν τὴν ἐπιδίωξιν ὠρισμένων καὶ κοινῶν εἰς ὅλους συμφερόντων. Ὁ σκοπός, διὰ τοῦ ὁποίου συνιστᾶται ἡ κοινότης, τίθεται κατ' ἀκολουθίαν—καὶ τοῦτο ἔχει μεγίστην σημασίαν—ἔξω τοῦ κοινωνιολογικῶς ὀρισθέντος πλαισίου τῆς «τάξεως», δηλαδὴ τίθεται ὑπὸ τῆς ἐπαγγελματικῆς ὀργανώσεως ἢ τοῦ κόμματος, ὑπὸ ὀργανισμῶν, οἱ ὁποῖοι μάλιστα σπανίως, συγκεκριμένως δὲ μόνον εἰς στιγμὰς ὀξυτάτων κοινωνικῶν ἀντιθέσεων, περιλαμβάνουν ὅλους ἢ σχεδὸν ὅλους τοὺς ἀνήκοντες εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν ἀνθρώπους. Ὁ Max Weber τονίζει ὀρθῶς, 1) ὅτι αἱ τάξεις εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελέσουν, δὲν ἀποτελοῦν ὅμως καὶ κατ' ἀνάγκην τοὺς φορεῖς ταξικῆς τινος ἐνεργείας, καὶ ὅτι ὁπωσδήποτε δὲν ἀποτελοῦν ὡς τοιαῦται ἰδίας κοινότητος. Ὁρθότερον μάλιστα θὰ ἦτο, ἐὰν ἔλεγεν ὁ Max Weber, ὅτι οὐδέποτε ἀποτελοῦν αἱ τάξεις ὡς τοιαῦται τοὺς φορεῖς ταξικῶν ἐνεργειῶν, ἀλλ' ὅτι αἱ ταξικαὶ δράσεις ἔχουν ὡς φορεῖς των πάντοτε ὀργανώσεις πολιτικὰς ἢ ἐπαγγελματικὰς. Χαρακτηριστικὸν μάλιστα εἶναι τὸ γεγονός, τὸ ὁποῖον θὰ ἐξετάσωμεν καὶ θὰ ἐκτιμήσωμεν ἰδιαιτέρως εἰς τὸ περὶ τῆς πάλης τῶν τάξεων κεφάλαιον τῆς παρούσης πραγματείας, ὅτι ἡ αὐτὴ τάξις, ἡ ὁποία ὡς τοιαύτη δὲν δύναται νὰ κινηθῆ, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκδηλώσῃ δράσιν οὐχὶ ἐνιαίαν, ἀλλὰ χωριστικὴν ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἴδια αὐτῆς μέλη, νὰ ὁδηγήσῃ π. χ. εἰς τὴν σύμπηξιν πολιτικῶν κομμάτων μὲ διαφόρους πρὸς ἀλλήλας κατευθύνσεις καὶ μὲ ἐχθρικὴν μάλιστα πρὸς ἀλλήλα διάθεσιν. Τοῦτο συμβαίνει εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτοῦ τοῦ προλεταριάτου, δηλαδὴ τῆς δυναμικωτέρας τῶν μέχρι τοῦδε ὑπαρξασῶν τάξεων. Τὸ παράδειγμα μάλιστα τοῦ προλεταριάτου

1) Πρβλ. Max Weber, ἐνθ' ἀν., σ. 633.

εἶναι ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικόν. Ὅχι μόνον ἡ κρατοῦσα μεταξὺ κομμουνιστικοῦ καὶ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος διάκρισις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἔτι λεπτοτέρα ἀντίθεσις, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη εἰς τοὺς κόλπους αὐτοῦ τούτου τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Stalin καὶ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Trotsky, μαρτυρεῖ περὶ τῆς ὀρθότητος τῶν ἀνωτέρω γενομένων παρατηρήσεων. Διὰ τὴν κινήθη ἡ κοινωνικὴ τάξις ἀπαιτοῦνται καὶ παρεμβάλλονται εἰς τὴν ζωὴν τῆς παράγοντες πολιτικοὶ καὶ ἄσχετοι ἐν πολλοῖς πρὸς τὴν καθαρῶς οἰκονομικὴν βάσιν, ἔφ' ἧς στηρίζεται ἡ ὑπαρξις τῆς τάξεως. Οἱ παράγοντες οὗτοι δὲν ἐνώνουν πάντοτε, ἀλλὰ καὶ χωρίζουν πολλάκις τοὺς εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν ἀνήκοντας ἀνθρώπους, διαψευδομένης καὶ δι' αὐτοῦ ἀπλῶς τοῦ γεγονότος τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν ἡ ζωὴ τῆς κοινωνίας εἶναι κατὰ τελευταῖον λόγον μόνον καὶ μόνον οἰκονομικῶς προσδιορισμένη. Καὶ ἐὰν ἀκόμη—πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἐμφανίζει ἡ ἔρευνα τῆς ἱστορίας μᾶλλον ὡς ὀρθὸν—ὁ περιλαμβάνων οἰκονομίαν καὶ πολιτικὴν ἐξωτερικὸς πολιτισμὸς διέπεται ὑπὸ προοδευτικῆς ἐξελίξεως ἐμφανιζούσης τὴν μὲ τεχνικὴν ἡγουμένην τῆς προόδου, τὴν δὲ οἰκονομίαν, ἐμμέσως μάλιστα καὶ τὰς σφαίρας τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτικῆς ζωῆς, προσαρμοζομένας ἐκάστοτε εἰς τὴν προοδευτικὴν ἐξέλιξιν τῆς τεχνικῆς, ἡ ζωὴ ἀποκαλύπτει πλῆθος παρεκκλίσεων, αἱ ὁποῖαι, χωρὶς νὰ αἴρουν πλήρως τὴν τοιαύτην περὶ ἱστορικῆς κινήσεως ἀρχὴν, ἐπιβάλλουν πάντως εἰς τὸν εὐσυνείδητον ἐρευνητὴν νὰ εἶναι ἐπιφυλακτικὸς καὶ σχετικὸς, νὰ θέτῃ μὲν γενικὰς τινὰς ὑποθετικὰς ἀρχάς, νὰ μὴ παρασύρεται ὁμως ὑπ' αὐτῶν μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ παραδίδεται εἰς αὐτὰς μακαρίως καὶ νὰ μὴ βλέπῃ ὅ,τι καὶ καθ' ὑπέρβασιν τῶν ἀρχῶν τούτων ὑπάρχει.¹⁾ Ἡ ζωὴ δὲ ἀρέσκειται ἰδιαιτέρως εἰς τὸ νὰ παρεκκλίνῃ τῶν γενικῶν ἀρχῶν, μὲ τὰς ὁποίας ζητοῦμεν—καὶ ἐπιτυγχάνομεν βεβαίως ἐν μέρει—νὰ τὴν συλλάβωμεν. Ἡ κυριωτέρα κατ' ἀκολουθίαν σημασία, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὰς τιθεμένας ὑφ' ἡμῶν γενικὰς ἀρχάς, συνίσταται εἰς τὸ νὰ χρησιμεύουν αὐταὶ ὡς μέτρα πρὸς καλλιτέραν ἐκτίμησιν τῶν ὑπ' αὐτῆς ταύτης τῆς ζωῆς προκαλουμένων παρεκκλίσεων.

13. — Συγκρίνοντες ἀνωτέρω ἀπὸ ἐπόψεως ἐνότητος καὶ κοινότητος συνειδήσεως τὰς καταστάσεις πρὸς τὰς ἀπλᾶς τάξεις, εἵπομεν, ὅτι, ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὰς καταστάσεις, ὅπου αὐτὸ τοῦτο

1) Πρὸβλ. καὶ Παν. Κανελλοπούλου, Ἡ πρόοδος τῆς τεχνικῆς καὶ ἡ οἰκονομία (Συμβολὴ εἰς τὴν κοινωνιολογίαν τῆς ἱστορίας), Ἀθήναι 1933.

τὸ γεγονὸς τῆς πολιτειακῶς ἢ οἶονεὶ πολιτειακῶς προκαλουμένης διακρίσεως γεννᾷ τὸ αἴσθημα τῆς κοινότητος μεταξὺ ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ὁ νόμος διακρίνει ἀπὸ παντὸς τρίτου, εἰς τὰς τάξεις τὸ αἴσθημα τῆς κοινότητος εἶναι ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένον ἢ μᾶλλον δὲν ἀποτελεῖ κἂν ἀναγκαῖον στοιχεῖον τῆς ὑπάρξεώς των. Ἦδη θεωροῦμεν ἀναγκαῖον νὰ προβῶμεν καὶ εἰς ἄλλην τινὰ παρατήρησιν συμπληροῦσαν τὰ ὅσα ἐλέχθησαν περὶ τὸ πρόβλημα τῆς διακρίσεως τῶν καταστάσεων ἀπὸ τῶν τάξεων. Ἐν ᾧ ὑπὸ τὸ σύστημα τῶν κοινωνικῶν καταστάσεων ἡ ἐνότης καὶ κοινότης, ἰσχυροτάτη μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ἀνωτάτης καταστάσεως, βαίνει μειουμένη (χωρὶς νὰ ἐκλείπη βεβαίως τελείως) εἰς τὰς κατωτέρας, ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῶν ἀπλῶν τάξεων, δηλαδὴ ὅπου ἔχουν ἀρθῆ οἱ πολιτειακοὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων φραγμοί, ἡ ἐνότης καὶ κοινότης, ὅταν ὑπάρχη καὶ ἐφ' ὅσον (ἔστω καὶ διὰ τῆς παρεμβολῆς πολιτικῶν ἢ ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων) ἐκδηλοῦται, εἶναι ἰσχυροτέρα εἰς τὴν κατωτάτην τάξιν καὶ βαίνει μειουμένη, ὅσον περισσότερο προχωρεῖ τις εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις. Ἐν ᾧ ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῶν τάξεων οἱ ἄστοι π.χ. δὲν ὀργανοῦνται καὶ δὲν αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην νὰ ἀποκτήσουν συνείδησιν τῶν κοινῶν συμφερόντων των εἰ μὴ μόνον ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ὀργανωμένης προλεταριακῆς κινήσεως, οἱ εὐγενεῖς ὑπὸ τὸ σύστημα τῶν καταστάσεων διεκρίνοντο, χωρὶς νὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ προκληθοῦν πρὸς τοῦτο ἔξωθεν, διὰ τὴν ἐνότητα, τὴν ὁποίαν παρίστων, ἐνότητα, τὴν ὁποίαν οἱ ὑπὸ τὸ αὐτὸ σύστημα ζῶντες χωρικοί, ἐλεύθεροι καὶ δουλοπάροικοι, οὐδέποτε κατώρθωσαν νὰ ἀποκτήσουν. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ παράδειγμα, τὸ ὁποῖον μνημονεύει ὁ G e o r g S i m m e l,¹⁾ μελετῶν τὸ πρόβλημα τῆς ἀριστοκρατίας, τὸ παράδειγμα τῆς αὐστριακῆς ἀριστοκρατίας ὑπὸ τὸ παλαιὸν αὐστροουγγαρικὸν καθεστῶς. Εἰς τὴν παλαιὰν ταύτην, ἐπὶ μωσαϊκοῦ ἐθνοτήτων βασιζομένην καισαροβασίλειαν, οἱ μόνοι ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἐσυμβόλιζον τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους, ἐνότητα, ἡ ὁποία εἰς ὅλας τὰς ἄλλας ἐκδηλώσεις της ἦτο τεχνητὴ καὶ ἀναγκαστικὴ, ἦσαν οἱ εὐγενεῖς, ἀδιακρίτως ἐθνικότητος καὶ τῆς ἔτι στενώτερον νοουμένης πατρίδος. Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον καὶ ἡ αὐστροουγγαρικὴ αὐτοκρατορία εἶχε συμφέρον νὰ ἀντισταθῇ περισσότερο παντὸς ἄλλου κράτους εἰς τὴν διεΐσδυσιν τοῦ φιλελευθερισμοῦ καὶ διετήρησεν ἰσχυρότατα τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν, ἐνισχύουσα τὸ αἴσθημα τῆς ἐνότητος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου διείποντο. Καὶ σήμερον ἀκόμη, ὅπου αἱ πολι-

1) Πρὸβλ. G. S i m m e l, ἐνθ' ἀν., σ. 548.

τειακῶς κεκυρωμένα κοινωνικὰ διακρίσεις ἔχουν καταργηθῆ, ὅπου οἱ εὐγενεῖς δὲν ἀποτελοῦν κατάστασιν, ἀλλ' ὑπάρχουν ὡς ὑπόλειμμα παλαιότερων κοινωνικῶν καθεστώτων, ὑπόλειμμα συντηρούμενον δι' ἀναμνήσεων καὶ ἰδεολογιῶν, οὐχὶ δὲ διὰ κυρώσεων πολιτειακῶν, παρατηρεῖται—καὶ δὴ εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν Γαλλίαν—τὸ φαινόμενον ἐξαιρετικῆς μεταξὺ τῶν εὐγενῶν ἐνότητος. Καὶ παρατηρεῖται τὸ φαινόμενον τοῦτο, ἐν ᾧ ἔχουν παύσει οἱ εὐγενεῖς νὰ ἀποτελοῦν κατάστασιν, ἐν ᾧ δὲν ἀποτελοῦν κἂν τάξιν κοινωνικὴν. Οἱ ἄστοι ἀντιθέτως, ὑπὸ τὸ καθεστῶς τοῦ πλήρους φιλελευθερισμοῦ καὶ τῶν ἀπλῶς οικονομικῶς προσδιωρισμένων διακρίσεων, οὐδεμιᾶς ἐνότητος συνείδητιν ἔχουν καὶ μόνον τότε συνασπίζονται (καὶ πάλιν ἀτελέστατα), ὅταν, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην τῆς ἀμύνης κατὰ τοῦ προλεταριακοῦ κινήματος, ὑστεροῦντες οὕτω καταπληκτικῶς ἀπέναντι τῶν προλεταρίων, οἱ ὅποιοι, ἀντιστρεφομένων τῶν ὅρων, ὑφ' οἷς ἐκδηλοῦνται ὑπὸ τὸ σύστημα τῶν καταστάσεων ὁ βαθμὸς τῆς ἐνότητος, προηγούνται τῶν ἀνωτέρων τάξεων εἰς τὴν ἀπόκτησιν ἐνιαίας τινὸς περὶ τῶν συμφερόντων των συνειδήσεως.

14. — Τὸ φαινόμενον, τὸ ὁποῖον διεπιστώσαμεν ἀνωτέρω, ἐξηγεῖται, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰ ἐξῆς δεδομένα :

Ἐπὶ τὸ σύστημα τῶν καταστάσεων οἱ κυροῦντες τὰς κοινωνικὰς διακρίσεις πολιτειακοὶ φραγμοὶ ἐπιβάλλουν εἰς τοὺς εὐνοουμένους ὑπὸ τῶν φραγμῶν τούτων, εἰς τοὺς εὐγενεῖς, ὄρισμένας, βαρυτάτας πολλάκις, ὑποχρεώσεις, ὑπαγορεύουν δὲ ἐμμέσως εἰς αὐτοὺς ὄρισμένον, κοινὸν εἰς ὅλους, τρόπον ζωῆς. Ὅπως τονίζει λεπτότατα ὁ S i m m e l, τὸ προνόμιον τῶν εὐγενῶν συνίσταται ἐν πολλοῖς καὶ εἰς τὸ ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται εἰς αὐτοὺς νὰ πράττουν ὅσα εἰς τοὺς ἄλλους, τοὺς κοινούς, εἶναι ἐπιτετραμμένα.¹⁾ Ὁ ὄρισμένος αὐτὸς τρόπος ζωῆς, τὰ κοινὰ μέτρα ἀνατροφῆς, ὡς καὶ τὸ γεγονός, ὅτι δὲν ἐδικαιοῦντο (ἀδιάφορον ἂν ἐκ τοῦ νόμου ἢ ἐκ τῆς παραδόσεως) νὰ ἐπιδίδονται εἰ μὴ εἰς ὄρισμένα, ἐλάχιστα, ἐπαγγέλματα (τὸ ἐμπόριον π.χ. ἦτο ἤδη εἰς τὴν ἀρχαίαν Αἴγυπτον ἐπάγγελμα ἀπηγορευμένον), ἐδημιουργοῦν εἰς τὴν ἀνωτάτην ἀκριβῶς τῶν κοινωνικῶν καταστάσεων, εἰς τοὺς εὐγενεῖς, κοινότητα ψυχικὴν μεγαλειτέραν ἐκείνης, ἢ ὁποία συνεῖχε τοὺς ἀνήκοντας εἰς κατωτέρας καταστάσεις ἀνθρώπους. Ἡ ἀνωτάτη ἀκριβῶς τῶν καταστάσεων ἢ καὶ αἱ ἀνώτεραι γενικώτερον διείποντο, λόγῳ ἀκριβῶς τῶν περιορισμῶν, ὑπὸς τοὺς ὁποίους ἔζων τὰ μέλη των, ὑπὸ ἰδιαιτέρου

1) Πρβλ. G. S i m m e l, ἐνθ' ἀν., σελ. 547.

τινός, κοινοῦ εἰς ὅλα τὰ μέλη, αἰσθήματος τιμῆς. Τὰ μέλη καταστάσεώς τινος ἦσαν μάλιστα, κατὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἔκφρασιν τῆς Paula Kronheimer, ἀλληλεγγύως ὑπεύθυνα διὰ τὴν συμπεριφορὰν ἑκάστου ἐξ αὐτῶν.¹⁾ Τὸ αἶσθημα τῆς ἐνότητος ἦτο τοιοῦτον, ὥστε πᾶς ὅστις προσέβαλλεν ὀπωσδήποτε τὸ ἐφ' ἧς ἐβασίζετο ἡ ἐνότης αὕτη αἰσθημα τιμῆς διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ ἀποκλεισθῆ τῆς καταστάσεως, εἰς ἣν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἀνήκε.²⁾ Τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι τελείως ξένον πρὸς τὸ καθεστῶς τῶν τάξεων. Ἀνάλογόν τι πρὸς ὅ,τι συνέβαινεν εἰς τὰς κοινωνικὰς καταστάσεις ἰσχύει καὶ σήμερον, ἀλλὰ μόνον ἐν τῷ πλαισίῳ ὠρισμένων ἐπαγγελμάτων, ἰδίᾳ ἐκείνων, τὰ ὅποια, ὡς τὸ ἐπάγγελμα τῶν ἀξιωματικῶν ἢ καὶ τῶν δημοσίων ἐν γένει ὑπαλλήλων, εἶναι συνδεδεμένα πρὸς τὴν ὑπαρξίν τοῦ κράτους. Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον οἱ Γερμανοὶ συγγραφεῖς ὀνομάζουν πολλάκις καὶ τὰ ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῶν ἀπλῶν τάξεων ἀσκούμενα ἐπαγγέλματα «καταστάσεις», ἐπεκτείνοντες τὴν ἰσχὺν τοῦ ὅρου τούτου κατὰ τρόπον, ὃ ὅποιος, χωρὶς νὰ εἶναι ἀδικαιολόγητος, προκαλεῖ ἐν τούτοις πολλὰς εἰς τὴν ἐπιστήμην συγχύσεις.³⁾

Ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῶν ἀπλῶν τάξεων, ἡ διαδεγθεῖσα οὕτως εἰπεῖν τοὺς εὐγενεῖς ἀστικὴ τάξις, μὴ ὑποκειμένη εἰς κηδεμονίαν ἀνωτέρου τινὸς ῥυθμιστοῦ τῆς ζωῆς της, δὲν ἦτο δυνατόν ἀφ' ἑαυτῆς νὰ ἀχθῆ εἰς τὴν συνείδησιν τῆς ἐνότητός της. Καί τι περισσότερο μάλιστα: Πρὸς τοιαύτην τινὰ συνείδησιν ἀντέφασκε καὶ ἡ ἀρχή, ἀφ' ἧς ἐπήγασεν ἡ ὑπαρξὶς τῆς ἀστικῆς τάξεως. Ἡ ἀστικὴ τάξις ἐξεπήδησεν ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ, διέσπασε τὰ δεσμὰ τοῦ συντεχνιακοῦ καθεστῶτος καὶ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον πάντων κατὰ πάντων ὡς τὴν ἀνωτάτην ἠθικὴν ἀρχήν. Πῶς ἦτο δυνατόν νὰ γεννηθῆ τὸ αἶσθημα τῆς κοινότητος μεταξὺ ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι, ἀνατρέψαντες ὅλους τοὺς παλαιότερους φραγμούς, ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς ἐλευθέρους εἰς τὸ νὰ ἐκτοπίζη ὁ εἰς τὸν ἄλλον; Ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῶν τάξεων καὶ τοῦ φιλελευθερισμοῦ μία μόνον τάξις ἦτο δυνατόν νὰ αἰσθανθῆ, ὅτι ἀποτελεῖ κοινότητα, ἡ τάξις ἐκείνων, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον καὶ πολλὰ νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὸ διακηρυχθὲν ὑπὸ τῶν ἀστῶν δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως

1) Πρὸβλ. Paula Kronheimer, Grenzglieder des Standes, ἐν «Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie», 6. Jahrg., Heft 3, σ. 249.

2) Πρὸβλ. Paula Kronheimer, ἐνθ. ἀν., σ. 250 κ. ἐ.

3) Πρὸβλ. καὶ Werner Sombart, Grundformen des menschlichen Zusammenlebens, ἐν «Handwörterbuch der Soziologie», Stuttgart 1931, σ. 230.

ἐκτοπίζη τὸν πλησίον του. Μόνοι ἢ ἔστω πρῶτοι οἱ προλετάριοι ἦτο δυνατόν νὰ αἰσθανθοῦν τὴν ἀνάγκην τῆς ἐνώσεως. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ— λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅτι, συναγωνιζόμενοι τὸν πλησίον των διὰ τῆς μειοδοτικῆς προσφορᾶς τῶν χειρῶν των, κᾶτι εἶχον νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὸ διακηρυχθὲν ὑπὸ τοῦ ἀστοῦ δικαίωμα—ἤρξαντο αἰσθανόμενοι τὴν κοινότητα τῶν συμφερόντων των μόνον, ὅταν ἠκούσθη ἡ ἰσχυρὰ φωνὴ τοῦ Μαρξ, καλοῦσα τοὺς προλεταρίους ὅλου τοῦ κόσμου, ὅπως ἐνωθοῦν. Καὶ οἱ προλετάριοι λοιπὸν—καὶ αὐτὸ εἶναι χαρακτηριστικὸν διὰ τὴν διεπομένην ὑπὸ ἀπλῶν τάξεων κοινωνίαν—ἤρξαντο αἰσθανόμενοι τὴν κοινότητα τῶν συμφερόντων των μόνον, ὅταν ἐκλήθησαν νὰ ἀρνηθοῦν τὸ καθεστῶς, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἔζων, ὅταν ἐκλήθησαν δηλαδή, ἀρνούμενοι τὸ ἀστικὸν καθεστῶς, νὰ ἀνατρέψουν ἐν γένει τὸ σύστημα τῶν τάξεων καὶ νὰ θεσπίσουν ἐκ νέου—ἀδιάφορον, ἐὰν μὲ τὴν χιλιαστικὴν ἐπαγγελίαν τῆς ἀπηλλαγμένης παντὸς πολιτειακοῦ θεσμοῦ κοινωνίας—τὸ σύστημα τῶν πολιτειακῶς κεκυρωμένων καταστάσεων. Τοιοῦτον ἀκριβῶς σύστημα σημαίνει ἡ ὡς μεταβατικὸν στάδιον ἐμφανιζομένη δικτατορία τοῦ προλεταριάτου, ὅπως ὑπάρχει σήμερον αὕτη ἐν τῇ σοβιετικῇ Ρωσίᾳ. Ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου ἐμφανίζονται οἱ προλετάριοι, εἰδικώτερον δὲ τὰ μέλη τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος, ὡς ἡ ἀνωτάτη, πολιτειακῶς εὐνοουμένη καὶ διὰ νομικῶς τεθειμένων φραγμῶν ἀπὸ παντὸς τρίτου διακρινομένη κατάστασις. Βλέπομεν λοιπόν, ὅτι, ἐὰν ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῶν ἀπλῶν τάξεων ἐμφανίζεται ἡ κατωτάτη τούτων διεπομένη ὑπὸ ἐνότητός τινος ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει ὑποκειμένη εὐκολώτερον εἰς κοινοτικὴν ὀργάνωσιν, τοῦτο ὀφείλεται ἐν πολλοῖς εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἀποβλέπει, ἀνατρέπουσα τὸ καθεστῶς τῶν τάξεων, νὰ θεσπίσῃ ἐκ νέου τὸ σύστημα τῶν καταστάσεων, καταλαμβάνουσα μάλιστα αὕτη τὴν θέσιν τῆς ἀνωτάτης καταστάσεως. Ἐλέχθη δὲ ἤδη ἀνωτέρω, ὅτι ὑπὸ τὸ σύστημα τῶν καταστάσεων ἡ ἀνωτάτη τούτων εἶναι πάντοτε ἐκείνη, εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὁποίας σημειοῦται ἡ μεγίστη δυνατὴ ἐνότης καὶ κοινότης συνειδήσεως.

15.— Διὰ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων ὠρίσθησαν αἱ ἔννοιαι τῶν καταστάσεων καὶ τάξεων κατὰ τρόπον ἀποκαλύψαντα τὰς οὐσιωδυστέρας τῶν ὑπαρχουσῶν μεταξύ των διαφορῶν, διαφορῶν ἀναφερομένων ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν των μορφήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν των ζωὴν. Περιορίσθημεν εἰς τὰ γενικώτερα τῶν συνιστώντων τὴν ὑπαρξίν των χαρακτηριστικῶν, παραλείψαντες κατ' ἀνάγκην πλῆθος ἄλλων διακριτικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα θὰ μᾶς ὠδήγουν

εἰς λεπτομερείας ἐπουσιώδεις ἐν τῷ προκειμένῳ. Ἐν μόνον πρόβλημα ὑπολείπεται νὰ θίξωμεν : τὸ πρόβλημα τῶν καστῶν καὶ τῆς ἀπὸ τούτων διακρίσεως τῶν καταστάσεων καὶ τάξεων, περὶ ἧς ἀπλοῦν τινα ὑπαινιγμὸν περιέλαβον τὰ μέχρη τοῦδε λεχθέντα.

Περὶ τῶν καστῶν ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινά. Καὶ ἀρκεῖ τοῦτο, ὄχι μόνον, διότι—ὡς ἐλέχθη ἤδη ἄνωτέρω—δὲν ἀποτελοῦν αἱ κάσται, ἐν τῇ καθαρᾷ τοῦλάχιστον μορφῇ των, ἰδιαιτέρως διαδεδομένον ἱστορικὸν φαινόμενον, ἀλλὰ καὶ διότι εἰς τὴν ἀπὸ τῶν τάξεων διάκρισίν των (περὶ τῶν τάξεων δὲ ἰδίως ἐνδιαφερόμεθα) δὲν διαφέρουν αὗται οὐσιωδῶς ἀπὸ τὰς καταστάσεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἄλλως τε καὶ ἱστορικῶς ἐμφανίζονται πολλαπλῶς συγχεόμεναι. Αἱ τάξεις διακρίνονται ἀπὸ τῶν καταστάσεων καὶ τῶν καστῶν κυρίως ὡς πρὸς τὸ ἐξῆς σημεῖον : ὅτι προϋποθέτουν κοινωνίαν, εἰς τὴν ὁποίαν (ἀδιάφορον, ἐὰν ὀλικῶς, ὡς ὑπὸ τὸ ἀστικὸν καθεστῶς, ἢ μερικῶς, ὡς ὑπὸ τὸ δημοκρατικὸν καθεστῶς τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν) ἔχουν ἀρθῆ αἱ πολιτειακῶς ἢ θρησκευτικῶς κεκυρωμέναι διακρίσεις τῶν ἀνθρώπων ἀπ' ἀλλήλων. Ὅπου κρατεῖ ἡ ἀρχὴ τῆς ἔστω καὶ τυπικῶς νοουμένης ἐλευθερίας ἢ μᾶλλον ὄπου, ἔστω καὶ παραλλήλως πρὸς τὴν ὑπαρξίν καταστάσεων (ὡς π. χ. εἰς τὰς Ἀθήνας) ὑπάρχει καὶ χῶρος διεπόμενος ὑπὸ τῆς τυπικῆς ἐλευθερίας, ἐκεῖ ὑπάρχουν τάξεις. Ἐξω τοῦ χώρου τούτου ὑπάρχουν καταστάσεις ἢ κάσται. Ἀντιθέτως πρὸς ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν τάξεων, αὗται—καταστάσεις καὶ κάσται—χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων διὰ φραγμῶν ἄνωθεν τεθειμένων καὶ τυπικῶς κεκυρωμένων. Ἡ διαφορὰ τῶν καταστάσεων ἀπὸ τῶν καστῶν συνίσταται μόνον εἰς τὸ ὅτι ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος κύρωσις—καὶ τοῦτο εἶχε τονισθῆ ἤδη, ὡς ἐλέχθη ἄνωτέρω, ὑπὸ τοῦ Lorenz von Stein—εἰς μὲν τὸ σύστημα τῶν καταστάσεων εἶναι ἀπλῶς ἢ κυρίως πολιτειακὴ, (νομικὴ ἢ καὶ συμβατική), εἰς δὲ τὸ καθεστῶς τῶν καστῶν εἶναι θρησκευτικὴ.¹⁾ Λέγοντες, ὅτι εἰς τὸ σύστημα τῶν καταστάσεων ἡ κύρωσις τῆς διακρίσεως τούτων ἀπ' ἀλλήλων εἶναι «κυρίως» πολιτειακὴ, ἐννοοῦμεν, ὅτι δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔχη ἢ τοιαύτη κύρωσις καὶ θρησκευτικὸν τινα χαρακτῆρα. Ὁ γερμανικὸς μῦθος π.χ. ἐμφανίζει τὰς τρεῖς διαφόρους καταστάσεις τῶν ἀρχηγῶν, τῶν κοινῶν ἐλευθέρων καὶ τῶν δούλων ὡς προελθούσας ἐκ τῆς συννευρέσεως τοῦ θεοῦ Heimdall μὲ τρεῖς διαφόρους γυναίκας, ὑπενθυμίζει δὲ ὁ μῦθος οὗτος τὸ Ἰνδικὸν δόγμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐκ τῶν τεσσάρων κυρίων Ἰνδικῶν καστῶν ἡ πρώτη (ἢ τῶν ἱερέων) προ-

1) Πρβλ. καὶ Max Weber, ἐνθ' ἀν. σ. 636.

ἤλθεν ἐκ τοῦ στόματος, ἢ δευτέρα (ἢ τῶν πολεμιστῶν) ἐκ τῶν βραχιόνων, ἢ τῶν γεωργῶν ἐκ τῶν μηρῶν, ἢ τελευταία δὲ καὶ κατωτάτη ἐκ τῶν ποδῶν τοῦ Βραχμάνος. Τὸ ὅτι ὅμως ὁ μῦθος ζητεῖ νὰ στηρίξη τὰς κοινωνικὰς ἀντιθέσεις ἐπὶ θρησκευτικῆς δικαίωσεως δὲν ἀρκεῖ διὰ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς ἡμᾶς, ὅπως χαρακτηρίσωμεν τὰς καταστάσεις ὡς «κάστας». Ὁρθὸν εἶναι νὰ ὀνομάζωμεν «κάστας» ἐκείνας μόνον τὰς καταστάσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν φέρουν ἀπλῶς θρησκευτικόν τινα χαρακτήρα, ἀλλὰ θεμελιονύτται, ἐν τῷ πλαισίῳ βεβαίως ἱεροκρατικῶς κυβερνωμένης χώρας, κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ θρησκευτικῶν ἀρχῶν, ὀδηγοῦσαι π. χ. εἰς τὴν λατρείαν θεοτήτων ἰδίων καὶ διαφόρων πρὸς τὰς θεότητας ἄλλων καστῶν. Ἡ χώρα, εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὁποίας ἤκμασαν ἀνέκαθεν καὶ δὴ εἰς τὴν κλασσικὴν μορφήν των αἱ κάσται, εἶναι αἱ Ἰνδίαι. Καὶ εἰς ἄλλα βεβαίως μέρη, ὅπου νομάδες κτηνοτρόφοι, εἰσδύσαντες εἰς τὰς χώρας μητριαρχουμένων γεωργῶν ἢ καὶ τοτεμιστῶν, ὑπεδοίλωσαν αὐτούς, παρατηρεῖται—ὡς ἀναπτύσσουν οἱ Wilhelm Schmidt καὶ W. Koppers¹⁾—τὸ φαινόμενον κοινωνικῶν διακρίσεων ὀδηγουσῶν εἰς τὴν σύμπληξιν ἐπαγγελματικῶς ὀργανωμένων καστῶν, εἰς τὰς περισσότερας ὅμως τῶν περιπτώσεων τούτων εἶναι δύσκολον νὰ διαπιστωθῇ, ἐὰν πρόκειται ἰσχυρῶς περὶ γνησίων καστῶν, περὶ ἀπλῶν καταστάσεων ἢ καὶ περὶ φυλῶν καὶ γενῶν. Αὐτοὶ οὗτοι οἱ Schmidt καὶ Koppers ἐμφανίζονται συγγέοντες εἰς τὰ σχετικὰ μέρη τοῦ ἔργου των τὴν ἔννοιαν τῶν καταστάσεων πρὸς τὴν ἔννοιαν τῶν καστῶν. Εἰς τὰς αὐτὰς περίπου περιπτώσεις, περὶ ὧν πραγματεύονται οἱ δύο οὗτοι ἐθνολόγοι, θὰ ὁμίλει ὁ Eduard Meyer, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀντιστοιχῶν τμημάτων τοῦ θεμελιώδους περὶ τῆς ἀρχαιότητος ἱστορικοῦ του ἔργου, περὶ καταστάσεων ἢ καὶ περὶ γενῶν, οὐχὶ δὲ περὶ καστῶν.²⁾ Ὡς ἐκ τούτου εἶναι ὀρθότερον νὰ περιορίξῃ τις τὰς παρατηρήσεις του, προκειμένου νὰ ὁμιλήσῃ περὶ καστῶν, εἰς τὰς Ἰνδίας. Ἐκεῖ, ὅπου αἱ κάσται δὲν εἶναι, ὡς λέγεται συνήθως καὶ ὡς παρεδόθη δογματικῶς, τέσσαρες, ἀλλ' ὅπου ἡ μνημονευομένη ἰδίᾳ ὡς τετάρτη εἶναι μία ἀπλῶς τῶν πολλῶν κατωτάτων καὶ ὅπου ἐκάστη ἄλλως τε τῶν καστῶν ὑποδιαιρεῖται εἰς πλῆθος ἄλλων μερικωτέρων καστῶν, ὁ θρησκευτικὸς χα-

1) Πρὸβλ. Schmidt und Koppers, Gesellschaft und Wirtschaft der Völker, ἐν «Der Mensch aller Zeiten, Bd. III: Völker und Kulturen, Erster Teil», Regensburg 1924, σ. 316 κ. ἐ., 610 κ. ἐ.

2) Πρὸβλ. Eduard Meyer, Geschichte des Altertums, I. Band, erste Hälfte, σ. 55 καὶ 69 κ. ἐ.

ρακτήρ τούτων είναι ἐμφανέστατος, τῆς ἀνωτάτης μάλιστα ἐξ αὐτῶν περιλαμβανούσης τοὺς ἱερεῖς, τοὺς Βραχμάνους. Ἡ ὑπὸ τὸ βάρος τῆς θρησκευτικῆς προλήψεως τελοῦσα διάκρισις τῶν Ἰνδικῶν καστῶν ἀπ' ἀλλήλων εἶναι τοιαύτη, ὥστε τὰ μέλη τῶν ἀνωτέρων καστῶν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἔρχονται οὐδ' εἰς τὴν ἐλαφροτάτην σωματικὴν ἐπαφὴν πρὸς τοὺς παρίας, δηλαδή πρὸς τὰ μέλη τῶν κατωτέρων, «ἀκαθάρτων» καὶ φυλετικῶς ἄλλως τε ξένων ¹⁾ καστῶν. Ἡ ἀπόστασις τῶν καστῶν ἀπ' ἀλλήλων εἶναι μαγικὴ καὶ θεμελιοῦται κατ' ἐξοχὴν θρησκευτικῶς.²⁾ Ὑπὸ τὸ σύστημα τῶν καταστάσεων ἡ ἀπόστασις—ὑπάρχει δὲ αὕτη καὶ ἐδῶ, ἰδίᾳ ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ γάμου μεταξὺ τῶν μελῶν διαφόρων καταστάσεων—εἶναι κυρίως πολιτειακῶς καὶ νομικῶς κεκυρωμένη, δὲν συνεπάγεται δὲ δίωξιν θρησκευτικὴν. Ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῶν ἀπλῶν τέλος τάξεων δὲν ὑπάρχουν ἀπαγορεύσεις ἐπαφῆς (οἷασδήποτε ἐπαφῆς) φέρουσαι καὶ τὴν ἐλαχίστην ἔστω κύρωσιν. Καὶ ἂν θεωρῆται εἰς κύκλους τινὰς ὡς ἀπρεπὲς καὶ ὡς ἄξιον μομφῆς τὸ νὰ νυμφευθῆ τις γυναῖκα ἀνήκουσαν εἰς κατωτέραν τάξιν, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἐξακολουθοῦν ἀκόμη νὰ κρατοῦν προλήψεις τινὲς ἀναγόμεναι εἰς τὸ διέπον τὸ ὑπερνικηθὲν πλέον σύστημα τῶν καταστάσεων πνεῦμα. Ἄλλοι μὲν κατηγοροῦν, ἄλλοι ὁμως—(καὶ αὐτοὶ γίνονται διαρκῶς περισσότεροι)—ἐπαινοῦν ἐκεῖνον, ὃ ὁποῖος νυμφεύεται γυναῖκα κατωτέρας τάξεως ἢ ἐκλέγει τοὺς φίλους του κατὰ τὴν ἀτομικῆν των ἀξίαν καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν ταξικὴν των προέλευσιν. Δὲν δυνάμεθα κατ' ἀκολουθίαν νὰ συμφωνήσωμεν πρὸς τὸν *Gustav Scholler*, ὃ ὁποῖος, μελετῶν τὸ πρόβλημα τῶν τάξεων, θεωρεῖ τὰ διαρκῶς περισσότερον ἐξαφανιζόμενα ὑπολείμματα τοῦ συστήματος τῶν καταστάσεων ὡς συστατικὰ στοιχεῖα τοῦ καθεστώτος τῶν τάξεων, διδάσκων, ὅτι τὰς τάξεις χαρακτηρίζουν γεγονότα, ὡς τὸ ὅτι τὰ μέλη των νυμφεύονται κατ' ἐξοχὴν μετ' ἀλλήλων, συναναστρέφονται μόνον ἀλλήλα, τρώγουν κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου τρόπον καὶ φέρουν τὰ αὐτὰ ἢ ὅμοια ἐνδύματα.³⁾ Ἡ προλεταριακῆς καταγωγῆς δακτυλογράφος ἢ πωλήτρια

1) Ὁ *Lester F. Ward* θεωρεῖ τὴν ὑπαρξιν καστῶν συνδεομένην ὀπωσδήποτε καὶ πάντοτε πρὸς τὴν ὑπαρξιν φυλετικῆς ἀνομοιογενείας. Πρβλ. *Lester F. Ward, Sociologie pure*, μετάφρ. ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπὸ *Ferdinand Weil*, Tome premier, Paris 1906, σ. 256.

2) Πρβλ. ἐν σχέσει πρὸς τὰς Ἰνδικὰς κάστας κυρίως: *Max Weber, Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*, Bd. II: Hinduismus und Buddhismus, Tübingen 1921, σ. 31 κ.έ.

3) Πρβλ. *Gustav Scholler, Grundriss der allgemeinen Volkswirtschaftslehre, Erster Teil*, München und Leipzig 1919, σ. 432.

ἐνδύεται συνήθως κατὰ τρόπον περισσότερον ἐξεζητημένον ἐκείνου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐμφανίζονται ἐνδεδυμένοι αἱ περισσότεραι ἀστικῆς προελεύσεως σύζυγοι τῶν πανεπιστημιακῶν καθηγητῶν. Τοῦ συρμοῦ, τῆς μόδας ἀκριβῶς ἡ βᾶσις—καὶ μόδα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ὑπὸ τὸ σύστημα τῶν καταστάσεων, ἦτο π.χ. ἄγνωστος, ὡς τονίζει ὁ J h e r i n g,¹⁾ εἰς τοὺς Ρωμαίους, ἀνεπτύχθη δὲ τὸ πρῶτον, κατὰ τοὺς W e r n e r S o m b a r t²⁾ καὶ S t e i n m e t z³⁾ κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα—δέον νὰ ἀναζητηθῇ εἰς τὸ γεγονὸς ἀκριβῶς, ὅτι αἱ κατώτεραι τάξεις ζητοῦν, ἀρθέντος παντὸς τυπικοῦ κωλύματος, νὰ μιμηθοῦν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν περιβολὴν τὰς ἀνωτέρας τάξεις. Ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ μᾶς παραπλανᾷ ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνισις, καθημερινῶς συναναστρεφόμεθα καὶ δὴ φιλικῶς, παρὰ τὰ ὑπὸ τοῦ S c h m o l l e r λεγόμενα, πλῆθος ἀνθρώπων ἀνηκόντων εἰς ἄλλας τάξεις, ἀνθρώπων, πολλοὶ τῶν ὁποίων γνωρίζουν ἐπίσης νὰ φέρωνται, ὡς ἡμεῖς, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ φραγτοῦ. Ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῶν ἀπλῶν τάξεων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ λόγος περὶ τῶν ἀποστάσεων ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι ἐκράτουν ὑπὸ τὰ συστήματα τῶν καταστάσεων ἢ καστῶν. Καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ τοιοῦτος λόγος, διότι ἡ τάξις—καὶ οὕτω ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ πρόβλημα τῆς διεπούσης τὰς τάξεις καὶ καταστάσεις ἐνότητος—δὲν βασίζεται, ὅπως ἡ κοινωνικὴ κατάστασις, ἐπὶ κοινῶν καὶ αὐστηρῶς ἀκολουθουμένων μέτρων ζωῆς, μὴ διεπομένη δὲ ὑπὸ τοιούτων μέτρων, δὲν ἐμφανίζει τὰ μέλη τῆς διακρινόμενα ἀπὸ τῶν μελῶν τῶν ἄλλων τάξεων διὰ τῆς οὐσιαστικῆς ἐκείνης ἀποστάσεως, ἡ ὁποία χωρίζει τὰς καταστάσεις ἀπ' ἀλλήλων. Ἡ «κοινότης τοῦ βίου», ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μάλιστα, κατὰ τὸν W e r n e r S o m b a r t, τὸ κύριον στοιχεῖον, δι' οὗ διακρίνονται αἱ καταστάσεις ἀπὸ τῶν τάξεων,⁴⁾ ἐξασφαλίζει ἐνότητα, τὴν ὁποῖαν αἱ «ἀτομιστικαὶ» — καὶ ὁ τονισμὸς τῆς ιδιότητος ταύτης ὀφείλεται ἐπίσης εἰς τὸν S o m b a r t — ἐνώσεις τῶν τάξεων δὲν δύνανται νὰ διεκδικήσουν. Ἐὰν ὁ L e o p o l d v o n W i e s e, ὁρίζων τὴν ἐννοίαν τῶν τάξεων, θεωρεῖ ταύτας ὡς ὀδηγούσας τὰ μέλη

1) Πρβλ. R u d o l p h v o n J h e r i n g, Der Zweck im Recht, 2. Band, Leipzig 1916, σ. 185.

2) Πρβλ. W e r n e r S o m b a r t, Der moderne Kapitalismus, I. Band, 2. Halbband, München und Leipzig 1921, σ. 743, κ. ἐ., ἰδίᾳ σ. 746.

3) S t e i n m e t z, Die Mode, ἐν «Kölner Vierteljahrshäfte für Soziologie», 5 Jahrg., Heft 4, σ. 372 κ.ἐ.

4. Πρβλ. W e r n e r S o m b a r t, ἐνθ' ἀν., II. Band, 2. Halbband, σ. 1091 κ. ἐ.

των εἰς «σχετικὴν» ἀπλῶς, «ἀτελεῖ ἐνότητα»,¹⁾ ἡμεῖς προχωροῦμεν ἔτι περισσότερο καὶ φθάνομεν, μετὰ τὴν γενομένην ἀνωτέρω ἀνάπτυξιν, εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι καὶ ἡ ἀτελεστερά ἀκόμη τῶν τάξεων ἐνότης δὲν ἀποτελεῖ κἂν στοιχεῖον αὐτῶν τούτων τῶν τάξεων (ἀναγκαῖον τοῦλάχιστον στοιχεῖον των), ἀλλ' ἐπιτυγχάνεται κατ' ἀρχὴν δι' ὄργανισμῶν δημιουργουμένων ἔξω τοῦ κοινωνιολογικοῦ πλαισίου τῆς τάξεως. Τὴν σπουδαιότητα σημασίαν, τὴν ὁποῖαν ἔχει ἡ παρατήρησις αὕτη ἐν σχέσει πρὸς τὸ πρόβλημα τῶν κοινωνικῶν ἀγώνων, θὰ ἐκτιμήσωμεν εἰδικῶς εἰς τὸ Δ' κεφάλαιον τῆς παρούσης πραγματείας. Συμπληροῦντες ἐνταῦθα ἀπλῶς τὸν ὁρισμὸν τῆς κοινωνικῆς τάξεως, τὸν ὁποῖον διετυπώσαμεν ἀνωτέρω, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι «κοινωνικὴ τάξις εἶναι τὸ ἐστερημένον κατ' ἀρχὴν πάσης χαρακτηριστικῶς δεδομένης ἐνότητος σύνολον ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἔχουν μᾶλλον καὶ ἥττον τὰς αὐτὰς καὶ ὅπωςδήποτε, κατὰ τελευταῖον τοῦλάχιστον λόγον, οἰκονομικῶς προσδιορισμένας δυνατότητας κοινωνικῆς ζωῆς καὶ ἀναπτύξεως».

16.— Ἐὰν αἱ καταστάσεις διακρίνονται ἀπὸ τῶν ἀπλῶν τάξεων κυρίως διὰ τῆς ἐνότητος καὶ δὴ τῆς ἀνωθεν (ὑπὸ τῆς πολιτείας) κατοχυρουμένης ἐνότητος, πρὸς ἣν συνυφαίνεται ἡ ὑπαρξίς των, αἱ κάσται ὑπερβάλλουν εἰς ἐνότητα καὶ αἴσθημα κοινότητος καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς καταστάσεις. Μεγαλειτέρα δὲ εἶναι ἡ ἐνότης, ὅσον περισσότερο προχωρεῖ τις ἀπὸ τῶν κατωτέρων εἰς τὰς ἀνωτάτας τῶν καστῶν. Τὸ φαινόμενον ἐξηγεῖται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν αὐτῶν συλλογισμῶν, δι' ὧν ἐξηγήθη ἀνωτέρω καὶ τὸ σημειούμενον εἰς τὸ καθεστῶς τῶν πολιτειακῶς κεκυρωμένων καταστάσεων ἀντίστοιχον φαινόμενον. Εἰς τὴν ἀνωτάτην ἰδίαν τῶν καστῶν, εἰς τὴν τῶν ἱερέων καὶ βραχμάων, οἱ περιορισμοὶ εἶναι ἀφαντάστως μεγάλοι. Ἐδῶ δὲν πρόκειται κἂν—ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν εὐγενῶν—περὶ κοινῶν ἀπλῶς μεθόδων ἀνατροφῆς καὶ κοινῶν ἐπαγγελματικῶν ἀσχολιῶν, ἀλλὰ πρόκειται περὶ κοινῆς βασανιστικῆς ἀσκήσεως εἰς αὐστηρότατα καθωρισμένους τύπους καὶ τρόπους ζωῆς. Ἡ ἀσκησις αὕτη ἐνώνει τοὺς ὑφισταμένους ταύτην στενώτατα πρὸς ἀλλήλους, προκαλεῖ μάλιστα ἐν πολλοῖς ὁμοιομορφίαν ψυχικὴν, ἀποβάλλουσα ἢ καταπνίγουσα πᾶν τὸ ἀτομικόν, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει τυχὸν ἐκ φύσεως εἰς τὴν συνείδησιν καὶ ὑπαρξιν τῶν

1) Ἡβλ. Leopold von Wiese, System der Allgemeinen Soziologie, München und Leipzig 1933, σ. 582.

Βραχμάνων. Οἱ Βραχμάνοι εἶναι, ὡς τονίζει ὁ Georg Simmel, οἱ ἰσχυρότατοι, ἀλλὰ καὶ οἱ μᾶλλον ἀνελεύθεροι τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰς Ἰνδίας.¹⁾

17.— Τὸ ὅτι ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῶν καστῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸ σύστημα ἐν πολλοῖς τῶν καταστάσεων οἱ περιορισμοί, οἱ ὅποιοι ἐπιβάλλονται εἰς τοὺς ὑψηλότερον ἰσταμένους, εἶναι μεγάλοι, πολλάκις μάλιστα μεγαλείτεροι τῶν περιορισμῶν, τῶν καθαρῶς ἄλλως τε ἔξωτερικῶν, οἱ ὅποιοι ἐπιβάλλονται εἰς τοὺς κατωτέρους, πρέπει νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ ἐν συμπεράσματι καὶ εἰς ἠθικὰς τινὰς κρίσεις, αἱ ὅποια θὰ καταλήξουν κατ' ἀνάγκην εἰς βᾶρος τοῦ καθεστῶτος τῶν τάξεων, ἰδίᾳ τοῦ κλασσικωτέρου, τοῦ ἀστικοῦ, τὸ ὅποion ἐμφανίζει τὴν κρατοῦσαν τάξιν διαχειριζομένην καὶ διεκδικουσαν μεγαλείτερα διαρκῶς δικαιώματα, χωρὶς νὰ ἀναλαμβάνη, ἂν ὄχι ἀπέναντι τῶν ἄλλων, ἔστω καὶ ἀπλῶς ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ της, ὠρισμένας ὑποχρεώσεις. Ἡ κρατοῦσα ἐν τῷ ἀστικῷ καθεστῶτι τάξις εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμεύσῃ— ἰδίᾳ ἀφ' ὅτου ἔπαυσε νὰ ἀγωνίζεται διὰ τὴν ἐπικράτησίν της καὶ ἐπανεπαύθη εἰς τὰς δάφνας της — ὡς τὸ κλασσικώτερον παράδειγμα κοινωνικῆς ἐν γένει ομάδος (οἷονεὶ ομάδος) ἐστερημένης καὶ τοῦ ἐλαχίστου ἴχνους ἀξιοπρεπείας. Ὁ ἰσχυρὸς δοκιμάζει τὴν δύναμίν του ὄχι μόνον ἀπέναντι τῶν ἄλλων καὶ εἰς βᾶρος τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ ἀπέναντι τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ του. Τὴν ὠραίαν αὐτὴν ἀρχὴν, τὴν ὅποιαν οἱ εὐγενεῖς π. χ. οὐδέποτε κατεπάτησαν ἀτιμωρητεῖ, δὲν ἐγνώρισεν ἡ ἀστική τάξις. Εἰς μάτην ἐπεχείρησεν ὁ καλβινισμὸς νὰ ἐμφυσήσῃ τὴν ἀρχὴν ταύτην εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἀστοῦ καὶ νὰ πείσῃ τοῦτον, ὅτι ἡ ζήτησις χρήματος πρέπει νὰ συνδυάζεται καὶ πρὸς αὐστηρὰν ἀσκήσιν τῆς θελήσεως εἰς ὠρισμένα πλαίσια ζωῆς. Ἡ διδασκαλία τοῦ καλβινισμοῦ ἐπέδρασε μὲν πρὸς στιγμὴν, παρῆλθεν ὅμως ὡς ἐπεισόδιον, καὶ ἐὰν ἄφησεν ἴχνη, τὰ ἴχνη ταῦτα εἶναι ἐλάχιστα καὶ δέον νὰ ἀναζητηθοῦν εἰς ψευδοπουριτανικὰς τινὰς ἰδιορρυθμίας ἀμερικανῶν κεφαλαιοκρατῶν. Ὁχι μόνον τὴν ἔννοιαν τῆς ἀσκήσεως καὶ τοῦ περιορισμοῦ ἀγνοεῖ ὁ ἀστός, ἀλλ' αὐτὴν ταύτην τὴν εὐθύνην ἀπέναντι τῶν πράξεών του, ὅσάκις αἱ πράξεις του ἐμπίπτουν καὶ τυπικῶς εἰς διάταξιν τινὰ τοῦ ποινικοῦ νόμου, θεωρεῖ ἐλαφροτέραν τῆς εὐθύνης, τὴν ὅποιαν διὰ τὴν αὐτὴν πράξιν δέον νὰ ἀναλάβῃ ὁ κατώτερον αὐτοῦ ἰστάμενος. Τὸ ἀντίθετον ἀκριβῶς ἴσχυεν ὑπὸ τὸ σύστημα τῶν καταστάσεων. Εἰς ὠρισμένα μέρη ὁ περιπίπτων εἰς τὸ ἔγκλημα τῆς κλοπῆς εὐγενὴς ἐδικάζετο ὡς ληστὴς καὶ ὄχι ὡς ἄπλοῦς

1) Πρὸς βλ. G. Simmel, ἐνθ' ἀν. σ. 547.

κλέπτης, ἐδικάζετο δηλαδή ὡς περιπεσὼν εἰς ἔγκλημα βαρύτερον καὶ ὄχι ὅπως θὰ ἐδικάζετο ὁ ἔστερημένος εὐγενείας κλέπτης. Τοῦτο ἴσχυε κατ' αὐτὸν τοῦτον τὸν ΙΒ' αἰῶνα. Καὶ μικροαστικά ἀκόμη ἐνώσεις τῶν μέσων αἰώνων, ὡς ἡ τὰ κοινωνικὰ σκῆπτρα κατέχουσα Major Gilda τοῦ μεσαιωνικοῦ Δορτιμούνδου, ἐπέβαλλον εἰς ὅσα μέλη των προσέβαλλον τὴν σωματικὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν ζωὴν ἄλλου τινός, ὅπως, πλὴν τῆς ὀριζομένης δι' ὄλους τοὺς πολίτας ποινῆς, ἐξαγοράζωσι τὸ ἔγκλημά των διὰ τῆς καταβολῆς καὶ ἰδιαιτέρου τινός, μεγάλου συνήθως, χρηματικοῦ ποσοῦ. Τὰ παραδείγματα αὐτά, ὅσονδήποτε καὶ ἂν εἶναι μεμονωμένα, ἐξηγοῦνται μόνον, εἰν συνδυασθοῦν πρὸς τὸ γενικώτερον ἦθος, τὸ ὁποῖον ἐκράτει ὑπὸ τὸ σύστημα τῶν καταστάσεων. Εἰς τὸν κύκλον τῶν εὐγενῶν ὁ κατώτερος καὶ χειρότερος προσεπάθει νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὸ ἦθος καὶ νὰ φανῇ ἀντάξιός ἐκείνου, ὁ ὁποῖος κατεῖχε τὴν ἀνωτάτην ἐν τῷ κύκλῳ θέσιν, μετέχων τῆς λαμπρότητος τούτου.¹⁾ Ὁ μὴ δυνάμενος νὰ προσαρμοσθῇ, ἐκινδύνευε νὰ ἀποκλεισθῇ τοῦ κύκλου τῶν εὐγενῶν. Εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀστῶν ἀντιθέτως ὁ καλλίτερος καὶ ἠθικῶς ἀνώτερος προσπαθεῖ νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὰς μεθόδους καὶ συνηθείας τοῦ χειροτέρου, ἐπιτηδειοτέρου καὶ μᾶλλον ἀσυνειδήτου τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν τάξιν τοῦ ἀνθρώπων. Ὁ μὴ δυνάμενος νὰ προσαρμοσθῇ, κινδυνεύει νὰ χάσῃ τὰ πλεονεκτήματα τῆς κοινωνικῆς του θέσεως, νὰ πέσῃ καὶ νὰ καταστραφῇ εἰς τὸν συναγωνισμόν. Ἡ ἀστικὴ τάξις ὁμοιάζει μὲ δμάδα ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι, ὑποχρεωμένοι νὰ βαδίσουν συντεταγμένοι εἰς σῶμα καὶ μὲ ὠρισμένον χρόνον, εἶναι ἠναγκασμένοι νὰ προσαρμόσουν τὰ βήματά των πρὸς τὴν ἀντοχὴν ἐκείνου, ὁ ὁποῖος κατέχει τὴν μικροτέραν ἱκανότητα βηματισμοῦ.²⁾ Ὁ ἀστός, εἰν θέλῃ νὰ προοδεύσῃ, πρέπει νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὴν ἠθικὴν ἀντοχὴν τοῦ χειροτέρου καὶ ἐλαστικωτέρου τῶν συναδέλφων του. Εἰς τοῦτο ὠδήγησαν ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἰσότης, τὰς ὁποίας διεκήρυξεν ἄλλοτε, κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἐπαναστατικῶν του ἐνθουσιασμῶν, ὁ ἀστός. Εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀσυνειδησίας, εἰς αὐτὸν τὸν ἀμφιβόλου ἱερότητος βωμόν, ἐθυσιάσθησαν τὰ δεσμά, τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον ἄλλοτε, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἐδέσμευον μόνον τοὺς ἀδυνατάτους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἰσχυρούς !

1) Πρὸβλ. σχετικῶς καὶ G. Simmel, ἐνθ' ἀν., σ. 549.

2) Τὴν εἰκόνα ταύτην λαμβάνομεν ἀπὸ τοῦ Simmel (ἐνθ' ἀν., σ. 549), ὁ ὁποῖος, χωρὶς νὰ τὴν χρησιμοποιῇ εἰδικῶς διὰ τὴν ἀστικὴν τάξιν, τὴν παραθέτει διὰ νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι αὕτη δὲν ἰσχύει πάντως ὡς πρὸς τοὺς εὐγενεῖς.